

Pauli Heikkilä

LEKSUT, LAPSUT JA NIIDEN PERILLISET

Leksut, lapsut ja niiden perilliset

Pauli Heikkilä

Leksut, lapsut ja niiden perilliset
Karjalan hyppyrimäet 1885–1944

Karjalan Säätiö on tukenut kirjan tekemistä.

Kansikuva: Museovirasto, Historian kuvakokoelma, HK19850130:277

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki,
bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-89-2948-2

© 2026 Pauli Heikkilä

"Uljas mäenlasku-urheilu on kuitenkin hiihdon ja kaiken talvisen reippailun kukkanen. Se ei tietenkään voi temmata mukansa (sic) yhtä taajoja joukkoja kuin tavallinen maastohiihto, mutta varsinkin nuoren poikapolven keskuudessa se on saanut maassamme jo vankan jalansijan. Mäenlasku vaatii pettämätöntä ruumiillista kuntoisuutta, mutta erikoisesti se viehättää poikia ja nuoria miehiä siksi, että se vaatii myöskin rautaisia hermoja, urheaa mieltä ja kylmää päätä. Siihen liittyy ruumiillisen ponnistelun lisäksi luonteen rohkeus, jota ilman ei saavuteta taitoakaan. Reipas nuori mies ja urheilijapoika haluaa tavallisesti sellaisia tehtäviä, joissa saa näyttää rohkeuttaan. Siihen on mitä parhain tilaisuus juuri mäenlaskussa, jossa saa laskettaa huimaavaa vauhtia alas tuolta korkean mäen päältä ja ponnistautua uljaaseen lentoon kuin kotka ilmojen halki."

Enson tehtaiden johtava insinööri Ilmari Tammisen
vihkiäispuhe Enson hyppyrimäellä 31.1.1937.

SISÄLLYS

Johdanto.....	11
Leksujen ja lapsujen aika.....	23
Viipuri ja sen ympäristö.....	29
Laatokan Karjala.....	79
Etelä-Karjala.....	105
Karjalan kannas.....	105
Vuoksenlaakso.....	123
Läntinen Etelä-Karjala.....	141
Pohjois-Karjala.....	155
Välirauha ja jatkosota.....	189
Sotien jälkeen.....	203
Kumpuilevaa kehitystä.....	223

Liite 1. Papulan kunniataulukko 1909–1927

Liite 2. Vakkosalmen kunniataulukko 1933–1944

Liite 3. Ukonniemen kunniataulukko 1936–1948

Liite 4. Enson kunniataulukko 1937–1939

Liite 5. Karjalan hyppyrimäet 1885–1944 paikkakunnittain

Liite 6. Ale Holopainen: Hyppyrimäessä

Johdanto

Mäkihyppykilpailuissa suoritetaan nykysääntöjen mukaan kaksi kierrosta. Kyseistä kielikuvaa käyttäkseni tämä kirja Karjalan hyppyrien historiasta on toisen kierroksen kirja. Ensimmäisen kierroksen kirja *Alppila, Herttoniemi ja töppyrät* ilmestyi viime vuonna ja jäljitti Helsingin hyppyrhistoriaa yli sadan vuoden ajalta. Viipuri oli aikoinaan monin tavoin valtakunnan kakkoskaupunki ja siellä järjestettiin ensimmäiset mäkihypyn Suomen mestaruuskilpailut. Tunnetuista syistä Viipurin hyppyrhistoriasta ei voi kirjoittaa satavuotista tarinaa ja niinpä laajensin aluetta koko Karjalaan.

Kierrosten kielikuvalla onnistun välttämään ajatusta jatko-osasta tai täydennyksestä vaan *Leksut, lapsut ja niiden perilliset* on itsenäinen teos. Toisaalta mäkihyppysäkin toinen kierros seuraa ensimmäistä suoritusta, jolla onnistuminen vaikuttaa jälkimmäiseen hyppyyn pelkästään hyppyjärjestyksen määräytymisen myötä. Kirjoilla on kieltämättä samankaltaisuutta, kun niillä on sama tavoite kartoittaa alueensa paikallishistoriaa urheilupaikkarakentamisen kautta. Koke-mus edelliskirjasta on helpottanut monella tavoin tämän teoksen tutki-musta ja kirjoittamista ennen kaikkea olennaisuuksiin keskittymällä. Urheiluhistorian peruspiirteet ovat tietenkin samat, mutta pääkaupungin valtakunnallisista aineistoista oli yllättävän vähän hyötyä maakunnissa. Sanonnan mukaan menneisyys on vieras maa, mikä on tässä kirjassa käytännöllisestikin totta. Helsingissä sain korvaamatonta apua veteraanihyppääjiltä ja muilta historian harrastajilta sekä pystyin jopa vierailemaan vanhoilla hyppyripaikoilla.

Näihin oli lähes olemattomat mahdollisuudet Karjalassa. Olin huhtikuussa 2026 kaksi viikkoa Outokummussa Vanhan Kaivoksen residenssissä, josta vierailin Pohjois-Karjalan entisten hyppysten paikoilla, mikä toikin tutkittavan aiheen yllättävän läheiseksi. Ilmeisenä erona tämän kirjan aikaväli on vuosikymmeniä lyhyempi, jolloin tekninen kehitys mäkihypyssä oli kuitenkin verrattain pientä. Kaikki hyppymäet tehtiin tuona aikana hirsistä ja tukeista, joille esitettiin edes vaihtoehtoja ainoastaan kerran. Hyppyri valmisteltiin kantamalla sen liuskaan lunta, johon painettiin suksilla urat. Maantieteellinen rajoittuminen pelkästään luovutetun alueen hyppyeihin oli alusta alkaen poissuljettua – se olisi rikkonut historiallisen alueen. Tarkempi rajausta nykyisissä Etelä- ja Pohjois-Karjalassa oli lopulta verrattain helppoa.

Helsingissä kaupunki oli tärkein toimija, suojeluskuntapiirejä oli vain yksi ja hiihtoa harrastavia urheiluseuroja vain kourallinen. Siihen verrattuna Karjala on ollut huomattavasti hajanaisempi alue. Yhtäältä kukaan ei voi olla kunkin pitäjän asiantuntija mutta toisaalta tutkimuksen täytyy laajentua vähintään maakunnan tasolle ollakseen kustannustehokas ja tarkoituksenmukainen. Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus Tahdon kokoelmissa Suojeluskuntajärjestön vuonna 1937 keräämät tilastot ovat olleet tärkeimmät arkistolähteet; yksittäisten yhdistysten tai seurojen aineistoja ei ole säilynyt käytettäväksi. Alue jakaantui kolmeen suojeluskuntapiiriin, joiden välillä oli selviä eroja paitsi toiminnassa myös uutisoinnissa ja tilastoinnin järjestämisessä. Pohjois-Karjalan piiri koosti aineistonsa siistiksi taulukoksi mutta Sortavalan (Laatokan Karjalan) ja Viipurin (eteläinen Karjala) piirien tiedot ovat sekä satunnaisia että vähäisempiä. Samoin itse hyppyeiden kaaviokuvat muuttuvat raakilemaisemmiksi etelään kuljettaessa.

Tahdon kokoelmissa on myös Hiihtoliiton 1980-luvulla toteuttama muistikeruu mäkihypystä ja hyppyreistä. Siihen palautettiin paljon vastauksia myös luovuteltulta alueelta. Niissä on kieltämättä arvokasta tietoa, mitä ei aiemmin ole pantu paperille. Kuitenkin osa niistä on ilmiselvästi virheellisiä, sillä kaikki mainitut vuosiluvut eivät voi pitää paikkaansa, mikä luo epäilyksen varjon aineiston tiedoille. Lisäksi niissä mainitaan paikannimiä, jotka varmasti olivat paikallisessa käytössä mutta eivät virallisissa kartoissa. Aineisto ei ole Tahdon julkisessa tietokannassa, vaan se pitää tilata suoraan henkilökunnalta.

Kirja on jaettu maantieteellisiin alueisiin, joista muutamien määrittely tuotti tuskaa. Viipuria ympäröivä alue laajeni ensin radanvarrtta Vahvialaan ja myöhemmin Viipurinlahden molemmille puolille Säkkijärvelle ja Koivistoon. Vuoksen yläjuoksulle kehittynyt teollisuus poiki myös hyppymäkiä keskittymän. Tämä jakaa muun Viipurin läänin läntiseen, Suomen kaakkoiskolkaksi muodostuvaksi, ja itäiseen, Karjalan kannaksen puoliskoon. Niin Pohjois-Karjala kuin Laatokan Karjala ovat melko mutteivät täysin yksiselitteisiä, sillä jälkimmäinen ulottui nyky-Suomen Parikkalaan – ja Simpeleeseen. Toisaalta irroin siitä Hiitolan ja liitin sen Kaukolan pariaksi Kannaksen alueeseen. Kutakin aluetta käsittelevän luvun alussa on hahmottamista helpottava kartta. Kartat ovat kaappauksia wikikartasta¹, josta valitettavasti Pohjois-Karjalan pohjoisimmat Lieksa, Nurmee ja Valtimo rajautuvat pois.

Sain tälle teokselle apurahan Karjalan Säätiöltä maaliskuussa 2025, josta sydämellinen kiitos, ja sen jälkeen puolentoista vuoden aikana tutustuin luovutetun alueen maantieteeseen ja kulttuuriin Johdantonani alueeseen on syytä mainita Pekka Nevalaisen ja Hannes Sihvon toimittama *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Maanmittauslaitoksen Karjalan nettikartta [<https://www.karjalankartat.fi/>] on ollut kovassa käytössä mutta samalla muistan elävästi, miten nämä

paikkakunnat olivat aikoinaan pelkkiä nimiä enkä osannut sijoittaa niitä juuri minnekään. Toisaalta tämän ajan kartoissa hyppyrimäki on merkitty vain Hovinmaalla mutta Antreassa ja Kivennavan Ahjärvellä/Ahijärvellä sekä kenties Äyräpään Pölläkkälässä rinteeseen on piirretty talvitie, joka mahdollisesti osoittaa hyppyrin tarkan paikan.

Alueluovutusten lisäksi on aikojen saatossa tapahtunut muitakin hallinnollisia muutoksia kuntien rajoissa ja nimissä. Suomen ensimmäisessä kuntaliitoksessa Kyyrölä liitettiin Muolaaseen vuonna 1934. Kirjan ajanjaksolla teollisuusyhdyskuntia kehittyi Vuoksen yläjuoksulle: Jääsken kunnan alueella Imatrankoski valjastettiin vesivoimalaksi vuonna 1930, joka tuotti energiaa esimerkiksi Enso-Gutzeitin puujalostustehtaille Ensoon ja Kaukopäähän sekä siitä hyötyi myös Ruokolahden kunnan alueella Tainionkoskella Tornator Oy:n laitokset. Nämä alueet – sekä osa Joutsenosta – yhdistettiin Imatran kauppalaksi vuonna 1948, jonka sisälle sijoittuivat hyppyrimäet Ukonniemi Ruokolahdelta että Mellonmäki Joutsenosta. Paikkana Imatra tunnettiin aiemminkin; esimerkiksi *Ylä-Vuoksi* ilmoitti sen ilmestymispaikakseen alusta alkaen.

Lieksan kauppala perustettiin vuonna 1936 sen jälkeen kun suurpalo oli tuhonnut taajama-alueen kaksi vuotta aiemmin. Sitä ympäröivän Pielisjärven Pankakoskella aloitti Enso-Gutzeitin kartonkitehdas vuonna 1914, jonka ympärille kehittyi oma asutuskeskus. Lieksa ja Pielisjärvi yhdistyivät Lieksan kaupungiksi 1974. Samana vuonna myös Nurmeksen kauppalasta tuli kaupunki, kun siihen oli vuotta aiemmin yhdistetty ympäröivä maalaiskunta.

Joensuun kaupunki perustettiin Pielisjoen suulle 1848. Sitä ympäröivästä taajama-asutuksesta muodostettiin 1922 Pielisensuun kunta, joka yhdistettiin Joensuun kaupunkiin 1954. Värtsilän teollisuuspitäjä erotettiin Tohmajärvestä 1920, sen kirkonkylä ja tehdasalue luovutettiin Neuvostoliitolle ja kunta palasi osaksi

Tohmajärveä vuoden 2005 alussa. Kuusjärven kunnasta tuli kaivoksen mukaisesti Outokummun kauppala 1968, ja kaupunki 1977. Etelä-Karjalassa Lauritsalan teollisuusyhdyskunta muodostettiin kauppalaksi Lappeen kunnasta 1934 ja ne liitettiin vanhaan varuskuntakaupunki Lappeenrantaan 1967. Nuijamaan kunnasta yli puolet luovutettiin Neuvostoliitolle ja vasta 1989 se liitettiin Lappeenrantaan. Yhtyneiden Paperitehtaiden laitoksen ympärille muodostunut Simpele erotettiin omaksi kunnakseen Parikkalasta 1923 ja liitettiin Rautjärveen 1973.

Myöhemmissä 2000-luvun kuntaliitoksissa lakkautetut kunnat (Eno, Joutseno, Kesälahti, Kiihtelysvaara, Pyhäselkä, Suomenniemi, Tuupovaara, Valtimo, Ylämaa) esiintyvät kirjassa omina paikka-kuntinaan. Pohjois-Karjalan maakuntaan vuonna 2021 siirtynyt Heinävesi ei ole mukana tässä kirjassa.

Vaikka sanomalehtiaineistosta keräämäni kuvat ovat kovin heikkotasoisia, ne puolustavat paikkaansa kirjan kuvituksena, mikäli niiden alkuperäiset kappaleet löytyisivät jonkin arkiston kätköistä. Kirjan kannessa olevan kansikuvan otti aikoinaan valokuvauksen ammattilainen I.P. Mouritzen, jonka kokoelma tuhoutui sodan aikana. Melko samanlainen kuva julkaistiin *Matkailulehdessä* (ja *Turist-tidskriftissä*) 1914:2. Arkistojen kuva-aineistoa digitoidaan parhaillaan ja niitä siirretään Kansalliskirjaston Finna-palveluun, jossa on nytkin sadoittain kuvia hyppyreistä ympäri Suomea, Karjalastakin kymmennittäin, suurin osa sodanjälkeisiä mutta paljon kuvia esimerkiksi Nurmeksessa järjestetyistä Suojeluskuntajärjestön hiihtokilpailuista 1934.

Kirjan lähteistö on alueella ilmestyneet sanoma- ja aikakauslehdet.² Autonomian ajan Viipurin ruotsinkielisistä lehdistä vain *Wiborgs Nyheter* (WN) jatkoi talvisotaan asti vähentäen ilmestymistiheyttään; kaupungin väestöstä noin 2000 henkeä eli 4 % puhui ruotsia äidinkielenään. Suomenkielisistä lehdistä perustuslaillista eli nuor-suomalaista suhtautumista edusti vuonna 1884 perustettu *Viipurin*

Sanomat (VS) ja vanhasuomalaiset perustivat sille kilpailijaksi *Viipurin* (V) vuonna 1893. Edellisen tultua lopullisesti lakkautetuksi 1901, linjan jatkajaksi perustettiin *Karjala* (K), joka oli – oman ilmoituksen mukaan 1915 – suurempi kuin kaupungin muut lehdet yhteensä. Itsenäisessä Suomessa se oli maan suurin maakuntalehti, minkä ansiosta se oli myös merkittävä valtakunnallisesti. Nuorsuomalaisten oikealta siiveltä se siirtyi kokoomuksen maltilliseen puoliskoon. *Karjalan Lehti* (KL) ja sen seuraaja *Karjalan Aamulehti* (KA) edustivat nuorsuomalaisten ja myöhemmin edistyspuolueen vasemmistoa, kunnes näivettyivät kilpailussa *Karjalan* kanssa. Edistyspuolue elvytti muutamaksi vuodeksi 1930–1931 lehtensä *Karjalan Sanomat* (KSV) nimellä. Samoin maalaisliiton *Maakansa* (M) kipuili *Karjalan* varjossa ja sen taustayhtiö ajautui jopa konkurssiin mutta jatkoi ilmestymistään. Talvisodan jälkeen lehti herätettiin eloon Lahdessa *Karjalan Sanomat* -nimellä (KSL), ja se siirtyi lopulta Helsinkiin muuttaen nimensä 1967 *Suomenmaaksi*. Työväenlehdeksi perustettiin *Työ* 1905. Sisällissodan jälkeen kommunistit julkaisivat lehteään 1927–1930 samalla nimellä. Sosiaalidemokraatit olivat jatkaneet nimellä *Kansan Työ* (KT). Sillä oli lukijoita myös Lappeenrannassa, jonne lehti päätyi jatkosodan jälkeen. Se yhdistyi mikkeliiläisen *Vapauden* kanssa *Saimaan Sanomiksi* 1963. (*Karjalan Sanomat* -nimellä ilmestyi myös pienviljelijäin puolueen lehti 1935–1936.) Isänmaallisen kansanliikkeen lehtenä Viipurin läänissä ollut *Karjalan Suunta* (KS) lopetti ilmestymisensä talvisodan syttymiseen.

Sortavalassa vuonna 1881 perustettu *Laatokka* (L) oli kaupungin vanhin ja suurin. Sen kilpailijaksi maalaisliittolaiset ja tasavaltalaiset perustivat itsenäistymisen jälkeen *Karjalan Äänen* (KÄ), mutta edelliset kaappasivat pian itselleen. Työväenlehdeksi perustettiin 1907 *Rajavahti* (R), joka ilmestyi lyhyen aikaa nimillä *Päivän Tiedot*, *Kansa* ja helmikuusta 1919 lähtien *Kansan Voima* (KV). Se levisi sekä Viipurin

läänin pohjoisosiin että Kuopion läänin itäosiin, joten jatkosodan jälkeen pakkomuutto Joensuuhun oli luonnollinen ratkaisu. Lehti muutti nimensä *Pohjois-Karjalaksi* 1964. Samoin *Laatokka* siirtyi ensin Joensuuhun mutta palasi Sortavalaan helmikuussa 1942, kunnes se siirtyi jatkosodan jälkeen Jyväskylän kautta Pieksämäelle. Käkisalmin-Säätiön rahoituksella Kansalliskirjasto ja Kopiosto ovat digitoineet avoimeen käyttöön suurimman osan evakkolehdistä, joita olen voinut lukea niiden lakkauttamiseen saakka.

Lappeenrannassa ensimmäinen sanomalehti oli vuodesta 1885 alkaen *Lappeenrannan Uutiset* (LU), joka sai 1895 kilpailijakseen *Itä-Suomen Sanomat* (ISS), mutta ne yhdistyivät jo 1899 jälkimmäisen nimen alle. Se joutui lakkautetuksi maailmansodan aikana mutta sen seuraajaksi perustettiin pian *Etelä-Saimaa* (ESA) jatkamaan nuor-suomalaista ja itsenäistymisen jälkeen edistyspuolueen linjaa. *Lappeenranta* (LPR) aloitti sen vanhasuomalaisena kilpailijana ensimmäisten eduskuntavaalien alla. Sen nimi vaihtui *Etelä-Savoksi* (ESO) marraskuussa 1917 ja se siirtyi vähän myöhemmin kokoomuksen kannattajaksi. Jatkosodan jälkeen se muutti nimensä *Savo-Karjalaksi* ja se sulautettiin vuonna 1955 Lappeenrantaan muuttaneeseen *Karjalaan*.

Joensuussa perustettiin *Karjalatar* (KR) 1874, joka pyrki olemaan puolueeton niin kielikysymyksessä kuin suhteessa sortotoimiin. Toisaalta varovainen linja tarkoitti myös siirtymistä vanha- ja nuorsuomalaisten leirien välillä usein päätoimittajan vaihtuessa. Tämä johti *Pohjois-Karjalan* perustamiseen 1899, joka muutti nimensä *Karjalan Sanomiksi* (KSJ) suurlakon jälkeen. Kahden porvarillisen lehden yhdistämistä suunniteltiin jo ennen itsenäistymistä, mitä ennakkoidessa edellisen nimeksi vaihdettiin *Karjalainen* (KN). Yhdistyminen tapahtui vasta hallitusmuotokiistan yhteydessä, kun molemmat päätyivät kokoomuksen leiriin ja uudempi lehti

lakkautettiin. Pohjois-Karjalan toiseksi päälehdeksi tuli maalaisliiton *Karjalan Maa* (KM). Isänmaallisen kansanliikkeen *Pohjois-Karjala* (PK) ilmestyi 1936 alkaen ja lakkasi ilmestymästä vuoden 1939 lopussa taloudellisista syistä. Nurmeksessa alkoi ilmestyi lokakuussa 1929 *Nurmeksen Sanomat* (NS), joka vaihtoi nimensä *Ylä-Karjalaksi* 1965. Lieksassa perustettiin *Lieksan Sanomat* (LS) jo vuonna 1930 mutta se ehti ilmestyä vajaan vuoden ja seuraava samanniminen yritys 1937 jaksoi vain vähän kauemmin.

Imatralla ilmestynyt *Ylä-Vuoksi* (YV), Äyräpäästä levitetty *Keski-Vuoksi* (K-V), Koivistolla toimitettu *Rannan Sanomat* (RaS) sekä aineiston itäisin *Kannaksen Lehti* (KanL) Terijoelta olivat puhdasverisiä paikallislehtiä, samoin kuin suorasukaisemmin nimetyt *Jaakkiman Sanomat* (JS), *Käkisalmen Sanomat* (KäS), *Parikkalan Sanomat* (PS) ja *Räisälän Sanomat* (RäS).

Suojeluskuntapiirit kertoivat omasta toimistaan ja hyppyreistään aikakauslehdissään. Pohjois-Karjalan lehti oli *Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen* (PKSK), Sortavalan piirin *Rajan Turva* ja eteläisimmässä Viipurin piirissä *Kannaksen Vartio*. Käkisalmissa ilmestyi *Kaakon Vartio* jatkosodan aikana.

Aiemmin olen lukenut Helsingissä ilmestyneet valtakunnalliset sanomalehdet *Ajan Suunta* (AS), *Helsingin Sanomat* (HS), *Hufvudstadsbladet* (HBL), *Suomen Sosialidemokraatti* (SS), *Työmies* (T) ja *Uusi Suometar/Suomi* (US). Keräsin tuolloin niistä maakuntien hyppymäkiä koskevat uutiset. Yhtäältä ne olivat valtakunnan päälehtiä, toisaalta helsinkiläisiä paikallislehtiä, mikä näkyy myös hyppymäkiä uutisoinnissa. Samanlaisen listan keräsin *Suomen Kuvalehdestä* (SK), Suojeluskuntajärjestön *Hakkapeliitasta* (H), sekä urheiluun erikoistuneista *Suomen Urheilulehdestä* (SUL), *Finsk Idrottsblad:sta* (FI) ja *Idrottsbladet:sta* (IB). Näitä listoja olen nyt voinut käyttää Karjalan tutkimuksessa. Ne tuskin tarjosivat uutta

Mäkihyppyä voidaan Karjalassa harrastaa enää yhdessä paikassa. Viimeaikaisten hyppymäkien muisto säilyy lukuisissa kuntoportaissa, joissa urheiluharrastus jatkuu päivittäin suuntaan. Vanhempien rinteet ovat metsittyneet piilottaen betonipylväitä ja metallikiinnikkeitä. Kaikkiaan Karjalassa, luovutettu alue mukaan lukien, on ollut lähes sata hyppymäkeä, puhumattakaan väliaikaisista leksuista ja lapsuista.

Leksut, lapsut ja niiden perilliset tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman maakunnan historiaan urheilupaikkojen kautta. Kirja keskittyy sotienväliseen aikaan mutta luo silmäyksen myös myöhempiin hyppyreihin. Teoksen liitteenä on neljän hyppymäen (Papula, Vakkosalmi, Enso, Tainionkoski) kunniataulukot.

VTT Pauli Heikkilän edellinen kirja Alppila, Herttoniemi ja töppyrät käsitteli Helsingin hypprihistoriaa.

BoD

9

789528

929482